

Arkhaia Anatolika
Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi
The Journal of Anatolian Archaeological Studies
Volume 5 (2022)

**Parion Hristiyanlık Tarihine Yeni Bir Katkı: Parion Başpiskoposu
Ioannes'in Kurşun Mührü**

*A New Contribution to the Christian History of the Parion: The Lead
Seal of Ioannes, Archbishop of Parion*

Kasım OYARÇIN

 <https://orcid.org/0000-0001-5994-8638>

Geliř Tarihi: 09.02.2022 | Kabul Tarihi: 07.03.2022 | Online Yayın Tarihi: 14.03.2022

Makale Künyesi: Oyarçin, K. (2022). Parion Hristiyanlık Tarihine Yeni Bir Katkı: Parion Başpiskoposu Ioannes'in Kurşun Mührü. *Arkhaia Anatolika*, 5, 84-93. <https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2022.45>

Arkhaia Anatolika, Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi "Açık Eriřimli" (Open Access) bir dergidir. Kullanıcılar, dergide yayınlanan makalelerin tamamını tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstermek suretiyle bilimsel çalışmalarında bu makalelerden faydalanabilir. Bunun için yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almasına gerek yoktur.

Dergide yayınlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Arkhaia Anatolika, The Journal of Anatolian Archaeological Studies follows Open Access as a publishing model. This model provides immediate, worldwide, barrier-free access to the full text of research articles without requiring a subscription to the articles published in this journal. Published material is freely available to all interested online readers.

The scientific and legal propriety of the articles published in the journal belongs exclusively to the author(s).

Arkhaia Anatolika

ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 5 (2022) 84-93
DOI: 10.32949/Arkhaia.2022.45

Araştırma Makalesi / Research Article

Parion Hristiyanlık Tarihine Yeni Bir Katkı: Parion Başpiskoposu Ioannes'in Kurşun Mührü

A New Contribution to the Christian History of the Parion: The Lead Seal of Ioannes, Archbishop of Parion

Kasım OYARÇIN*

Öz

Çalışmanın konusunu, 2009 yılında Parion'da bulunmuş, kentin başpiskoposu Ioannes'e ait bir Bizans kurşun mührü oluşturmaktadır. Çalışmada sırasıyla; Parion'un Hristiyanlık dönemi, mührün kullanımı ve ikonografik özellikleri ele alınmıştır. Ayrıca mührün ortaya çıktığı yapı hakkında, mührün kontekstindeki numismatik ve diğer arkeolojik veriler ışığında değerlendirmeler yapılmıştır.

Parion, deniz ticaretine uygun jeopolitik konuma ve iki adet doğal limana sahip olması sayesinde MÖ 8. yüzyıldan MS 14. yüzyıla kadar önemli bir liman ve ticaret kenti olarak kesintisiz yerleşim görmüştür. MÖ 8. yüzyılda bir Hellen kolonisi olarak kurulan Parion'a, Roma Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarında, Iulius Caesar tarafından koloni statüsü verilmiştir. Bizans Dönemi'nde ise kent, Hristiyanlık inancının güçlü bir şekilde temsil edildiği bölge içerisinde önemli bir piskoposluk merkezi olmuştur. MS 4. yüzyılın başlarında piskoposluk merkezi olan Parion, MS 640 yılında başpiskoposluk merkezi statüsüne yükselmiş ve bu statüsünü MS 13. yüzyılın sonlarına kadar korumuştur. Yaklaşık bin yıla yakın bir zaman piskoposluk merkezi konumuna sahip olan Parion kentine görevlendirilen piskoposlarla ilgili veriler oldukça yetersizdir. Parion'da görev yapan piskoposlarla ilgili üç adet modern çalışmada toplam 21 piskoposun adı belirlenmiş olmasına rağmen, Başpiskopos Ioannes'in adı üç çalışmada da geçmemektedir. Ancak Başpiskopos Ioannes'in MS 1072 yılında Parion'da görev yaptığı bilgisinin piskoposluk listelerinde mevcut olduğu, yapılan synod listeleri taramaları sonucunda anlaşılmıştır. Parion piskopos mühürleriyle ilgili veriler de oldukça yetersiz olup yalnızca dört örnek yayımlanmıştır; MS 9. yüzyılda piskoposluk yapmış Euthymios'a ait mühür, MS 11. yüzyıl piskoposu Konstantinos'a ait mühür, muhtemelen MS 11.-12. yüzyılda görev yapmış fakat üzerinde piskoposun adı yazmayan bir mühür ve MS 12. yüzyıl piskoposu Niketas'a ait müzayede kataloglarında yer alan bir mühür. Parion antik kenti uzun süre piskoposluk merkezi olmasına ve birçok piskoposun görev yapmasına rağmen, kente ait piskopos mühürleri ile ilgili çalışmaların yetersiz olması nedeniyle yapılacak her bilimsel yayın, Anadolu sigillografi çalışmalarına katkı sunacaktır. Bu çalışma kapsamında ele alınan ve çok tanınmayan bir Parion Başpiskoposu Ioannes'e ait mühür ise hem Parion'un Bizans Dönemi hem de sigillografi çalışmaları açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Parion, Piskopos, Bizans, Kurşun Mühür, Sigillografi, Ioannes

Abstract

The subject of the study is a Byzantine lead seal belonging to Ioannes, the archbishop of the city, which was found in Parion in 2009. The study deals with Parion's Christian era, the function of the seal and its iconographic features, respectively. Additionally, evaluations were made about the structure in which the seal appeared in the light of numismatic and other archaeological data in the seal's context.

Thanks to its geopolitical location suitable for maritime trade and its two natural harbors, Parion was inhabited continuously as an important port and commercial city from the 8th century BC to the 14th century AD. Founded as a Greek colony in the 8th century BC, Parion was granted colony status by Iulius Caesar at the end of the Roman Republic Period. During the Byzantine Era, it was a significant episcopacy center within the region

* Dr. Öğr. Üyesi Kasım Oyarçin, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Samsun/TR. E-mail: kasimoyarcin@gmail.com / Orcid iD: 0000-0001-5994-8638

Parion onursal kazı başkanımız Prof. Dr. Cevat Başaran ve kazı başkanımız Prof. Dr. Vedat Keleş hocalarıma çalışmalarım sırasındaki katkıları ve mührü yayımlamam konusunda verdikleri izin için teşekkür ederim.

where the Christian faith was strongly represented. Parion, which was the episcopacy center at the beginning of the 4th century AD, was elevated to the status of an archbishopric center in AD 640 and maintained this status until the end of the 13th century AD. The data on bishops assigned to the city of Parion, which has been episcopacy center for nearly a thousand years, is rather insufficient. Despite the fact that three modern studies on the bishops serving in Parion have identified the names of a total of 21 bishops, none of the three studies mention Archbishop Ioannes. The information that Archbishop Ioannes served in Parion in 1072 AD was understood after scanning the synod lists that were included in the episcopal lists. The data on Parion episcopal seals are also quite insufficient and only four examples have been published; seal belonging to Euthymios, who was bishop in the 9th century AD, seal belonging to Constantine, the bishop of the 11th century AD, a seal that probably served in the 11th-12th century AD but without the bishop's name on it, and seal belonging to the 12th century AD bishop Nicetas, in auction catalogues. Despite the fact that the ancient city of Parion has been the episcopacy center for a long time and many bishops have been assigned, every scientific study will contribute to the study of Anatolian sigillography because studies on the city's bishop seals are insufficient. The seal of Ioannes, the Archbishop of Parion, which is studied within the scope of this study and is not well known, holds a significant place in both Byzantine Period of Parion and sigillography studies.

Keywords: Parion, Bishop, Byzantine, Lead Seal, Sigillography, Ioannes

Giriş

Parion, Troas Bölgesi'nin kuzeyinde, günümüzde Çanakkale ili, Biga ilçesi sınırları içerisinde Kemer köyünde yer almaktadır. Antik kentle ilgili kalıntılar köyün kuzeydoğusunda, denize doğru bir yarımada şeklinde uzanan Bodrum/Tersane Burnu üzerinde ve gerisindeki az engebeli bir coğrafi yapıya sahip topografyada, kurumuş bir dere yatağının her iki yanındaki arazilerde yoğunlaşmaktadır¹ (fig. 1). Çanakkale Boğazı'nın, Anadolu kıyısında bulunan Parion, korunaklı iki limana sahiptir ve bir liman kentinde aranan tüm unsurları bünyesinde barındırması sayesinde de MÖ 8. yüzyıldan MS 14. yüzyıla kadar olan uzun zaman diliminde kesintisiz yerleşim görmüştür². MÖ 8. yüzyılda bir Hellen kolonisi olarak kurulan³ Parion'a, Roma Cumhuriyet Dönemi sonlarında Iulius Caesar tarafından Roma koloni statüsü verilmiştir⁴. Roma koloni statüsünün artık önemini kaybetmeye başladığı MS 3. yüzyılın son çeyreğinden⁵ sonraki dönemde ise Parion önemini korumuş ve kent, bölge içerisinde Hristiyanlığın temsil edildiği önemli bir piskoposluk merkezi haline gelmiştir. Hristiyanlık inancının güçlü bir şekilde yaşandığı Parion antik kentinde bilinen ilk Hristiyan nüfusu MS 2. yüzyılın sonlarında görülmeye başlamıştır. İmparator Traianus Decius (MS 249-251) zamanında Parion'daki Hristiyanlar kovuşturma geçirip zulüm görmüşler ve Aziz Menignos öldürülmüştür⁶. Parion'da, ilk piskoposluk merkezi olasılıkla, MS 4. yüzyılın başlarında kurulmuş olup, kentin bilinen ilk piskoposu Theogenes'tir⁷. MS 640 yılında başpiskoposluk merkezi olan Parion kenti, MS 13. yüzyılın sonlarına kadar bu statüsünü korumuştur⁸.

MS 451 yılında "Khalkedon Synodunun" 28. kanonunda, Hellespontos Bölgesi'nde, içlerinde Parion'un da bulunduğu 17 piskoposluk merkezinin adı geçmektedir⁹. Yine MS 692 yılında "Trullan Synodunun" 36. kanonuna göre Hellespontos Bölgesi'nde¹⁰ 17 piskoposluk merkezinin adı geçmekte olup, bunlardan biri de Parion'dur¹¹. A. Çaylak-Türker'in ifadesine

¹ Başaran 1999, 349-364; Keleş ve Oyarçin 2022, 1.

² Keleş ve Oyarçin 2022, 2.

³ Keleş ve Oyarçin 2021, 393.

⁴ Özsaıt 1999, 126; Filges 2015, 15; Sayar 2015, 163; Filges 2019, 406.

⁵ Buruldağ 2017, 66-67.

⁶ Gregoire 1952, 208; Belke 2020, 888.

⁷ *I.Parion*, no. 71b; Woods 1999, 371-417; Yılmaz 2020, 943.

⁸ Laurent 1963, 641.

⁹ Wiltsch 1846, 158.

¹⁰ Hellespontos Eyaleti için bk. Belke 2021, 364-373.

¹¹ Wiltsch 1846, 414-415; Çaylak-Türker 2008, 516.

göre; Carolus Saneto Paula, konsil kayıtlarından yararlanarak bölgede, aralarında Parion'un da bulunduğu 19 piskoposluk merkezini tespit etmiştir¹². M. Le Quien, Parion'da en geç tarihli MS 14. yüzyılın ortalarında görev yapmış 14 piskoposun görevlendirildiğinden bahsetmektedir¹³. M. D. Yılmaz; "Parion'da Hristiyanlık, Azizler ve Piskoposlar" adlı makalesinde, Parion'da görev yapan piskoposlarla ilgili yayımlanmış mühürler ile ulaşabildiği kadarıyla kilise kayıtlarını toplamış ve M. Le Quien'in eserinde geçmeyen 5 piskoposun daha Parion'da görev yaptığını belirleyerek, çalışmasında Parion'da görev yapan 19 piskoposun listesini vermiştir¹⁴. J. C. Fedalto'nun¹⁵ piskoposların listesini ayrıntılı olarak verdiği çalışmasında ise, söz konusu iki yayında geçmeyen Parion'da görev yapan iki piskoposun adı ve görev yılı yazmaktadır.

Figür 1: Parion antik kenti ve Agora Dükkanlar hava fotoğrafı (Parion Kazı Arşivi)

Makalenin konusunu oluşturan kurşun mühür, üstteki üç modern kaynaktan geçen 21 piskoposun birine ait olmayıp, 2009 yılı Parion kazılarında Agora ve Dükkanlar olarak adlandırılan yapıdaki kazılar sırasında bulunmuştur (fig. 2). Agora ve Dükkanlarda 2006 yılında başlayan kazılar sonucunda, yapının farklı dönemlerde en az dört kullanım evresinin olduğu ve yaklaşık olarak 1500 yıl kesintisiz olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Parion'da tahribatın en yoğun olduğu yapıların başında gelen¹⁶ Agora ve Dükkanların ilk inşaa evresi Roma Dönemi'ne (MS 1-2. yüzyıl) ait olmakla birlikte, yapıda gerçekleştirilen dip sondajlarında ortaya çıkarılan kalıntılar ve buluntular yardımıyla alanın Hellenistik Dönem'den¹⁷ itibaren kullanım gördüğünün söylenilmesi mümkündür. Yapının doğu-batı yönünde uzanan kesme taş bloklarla oluşturulmuş ilk evresinin kuzeyine, sonraki

¹² Çaylak-Türker 2008, 516.

¹³ Le Quien 1740, 788-790.

¹⁴ Yılmaz 2020, 947.

¹⁵ Fedalto 1988, 145-146.

¹⁶ Ergürer 2012, 15.

¹⁷ Keleş *et al.* 2018, 192; Keleş *et al.* 2019, 603.

dönemlerde yeni duvarlar eklenmiştir. Bu duvarların mimari özellikleri, kazı çalışmalarında ele geçen seramikler¹⁸ ve sikkeler¹⁹ yardımıyla MS 3.-4. yüzyıllarda inşa edildiği düşünülmektedir. Agora ve Dükkanların, MS 5.-6. yüzyılda yeni eklemelerle kullanıldığı hem kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan farklı tekniklerdeki duvarlar hem de seramik²⁰, sikke²¹ ve metal²² gibi buluntuların yardımıyla anlaşılmaktadır. Yapıdaki kazılarda ele geçen basit bir şekilde çamur harçla inşa edilmiş duvar kalıntılarının yanı sıra sikke²³ ve seramik²⁴ gibi buluntuların da yardımıyla yapının son kullanım evresinin MS 11.-12. yüzyıl olduğu söylenebilir²⁵.

Figür 2: Parion Agora Dükkanlar Yapısı ve Bizans kurşun mührünün buluntu yeri (Parion Kazı Arşivi).

Agora ve Dükkanlar olarak adlandırılan yapıda ele geçen ve çalışmanın konusunu oluşturan kurşun mühür²⁶ genel olarak iyi bir kondisyona sahiptir. Ancak mührün her iki yüzünde de mühür kanalının üzeri açılmış ve çevresi korozyona uğramıştır. Mührün ön yüzünde; kısa sakallı, nimbuslu, piskopos kıyafetli, sağ elinde haç ve sol elinde İncil tutan bir Aziz²⁷ büstü vardır. Mührün sol ve sağ boşluğunda yer alan yukarıdan aşağıya doğru

¹⁸ Ergürer 2015, 74.

¹⁹ Oyarçin 2020, 627.

²⁰ Ergürer 2012, 15.

²¹ Oyarçin 2017, 65.

²² Çelikbaş 2016, 245.

²³ Oyarçin 2019, 463.

²⁴ Büyüme 2018, 11.

²⁵ Ergürer 2012, 242.

²⁶ Mühürler demirden penseye benzeyen *boulloterion* adı verilen bir aletle basılmaktaydı. Mühür kullanan herkesin kendisine ait, her iki ucunda silindirik bir bölümün olduğu *boulloterionu* vardı. Kapandığında birbirine değen bu silindirik bölümlerin iç yüzlerine sikke kalıpları gibi negatif olarak kazınmış figürler veya yazı bulunmaktaydı. Bir kurşun mühür basmak için iki matris arasına boş bir pul yerleştirilir, daha sonra *boulloterionun* bir tarafı düz bir yüzeye konur ve üstte olan diğer tarafından çekiçle vurularak, kalıplardaki figür ve yazıların kurşun pul üzerine pozitif olarak geçmesi sağlanırdı (Bulgurlu 2007, 17).

²⁷ Kurşun mühürler üzerinde Aziz figürleri özellikle İkonoklazma döneminden sonra yaygınlaşmıştır. Azizler genellikle büst şeklinde ve nimbuslu betimlenmişlerdir. Azizlerin isimleri genelde, figürlerin yanlarında yukarıdan aşağıya doğru yazılmıştır (Bulgurlu 2007, 20-21).

kısaltma halindeki yazılar sayesinde mührün ön yüzünde Aziz Ioannes Chrysostomos'un²⁸ tasvir edildiği anlaşılmaktadır²⁹. Mührün ön yüzünde sol tarafındaki boşluğun en üstündeki 'O harfinin içine küçük bir A harfi konularak Aziz ismi kısaltılmıştır. Mührün ön yüzündeki yazının devamında Ioannes Chrysostomos'un isminin kısaltma olarak yazıldığı görülmektedir. Mührün arka yüzünde ise, noktalı bordür içerisinde dört satır halinde, ilk satırının haçla başladığı bir yazı yer almaktadır. Kısaltmalar³⁰ kullanılarak yazılmış mührün arka yüzündeki yazının açılımı "Ἰω(άννου) [ἀρ]χιεπ(ισ) κόπο(υ) Παριου" şeklinde olup Türkçe'ye "Parion Başpiskoposu Ioannes'in (mührü)" olarak çevrilebilir (kat. no. 1, fig. 3-4). Arka yüzündeki yazılar sayesinde Parion Başpiskoposu Ioannes'e³¹ ait olduğu anlaşılan kurşun mühür, olasılıkla gizlilik gerektiren bir evrakın başkaları tarafından okunmaması ya da evrakın sahte olmadığını belirtmek amacıyla kullanılmıştır³².

Katalog

Parion Başpiskoposu Ioannes, MS 11. yüzyılın ikinci yarısı

Ön yüz: Noktalı bordür içerisinde; Aziz Ioannes Chrysostomos'un kısa sakallı, nimbuslu, piskopos kıyafetli, sağ elinde haç ve sol elinde İncil tutan büstü. Büstün solunda ve sağında yukarıdan aşağıya; Ⓣ | ΙΩ | O / [✠] | CT[O] | M yazmakta.

Açılımı: Ὁ ἄ(γιοϛ) Ἰω(άννου) ὁ (Χρυσόστο)μ(οϛ)

Çevirisi: Aziz Ioannes Chrysostomos.

Arka yüz: Noktalı bordür içerisinde dört satır halinde bir yazı;

† ΙΩ | [AP]XIEΠ' | ΚΟΠΟΠΑ | ΡΙΟΘ

Açılımı: Ἰω(άννου) [ἀρ]χιεπ(ισ) κόπο(υ) Παριου.

Çevirisi: Parion Başpiskoposu Ioannes'in (mührü).

Paralel: Yok

Edisyon: Yayınlanmamış

Referans: *DO Seals* 2, no. 59.11; *DO Seals* 4, no. 68.8a; Laurent 1963, no. 90; Laurent 1963, no. 127 (ön yüz benzer).

1. PB, Çap: 26 mm, Ağırlık: 11,11 gr, Buluntu Yılı ve Yeri: 2009 Parion Agora Dükkanlar.

²⁸ Ioannes Chrysostomos MS 349 yılında Syria Antiokheiası'nda doğmuştur. Çok iyi hatiplik yeteneğine sahip olması sayesinde vaazları insanlar üzerinde oldukça etkili olmuştur ve kendisine *altın ağızlı* anlamına gelen Chrysostomos unvanı verilmiştir. Şöhreti tüm Bizans İmparatorluğu'na yayılan Ioannes Chrysostomos, MS 397 yılında Konstantinopolis başpiskoposu olarak atanmıştır. Konstantinopolis başpiskoposu olduğu dönemde İmparator Arcadius'un eşi Eudoxia'nın gösterişli ve lüks yaşamını eleştirip, onun bir pagan gibi yaşadığını öne sürmüştür. Eudoxia ile kavgaları yüzünden İmparator Arcadius tarafından sürgüne yollanmıştır ancak şehir halkı bu durumu protesto etmiş ve çıkan isyanda Ayasofya (ilk evresi) yakılarak kullanılamaz hale gelmiştir. Ioannes Chrysostomos MS 407 yılında Gürcistan'daki sürgün yerine giderken kötü muamelelerden dolayı Komana Pontika'da vefat etmiş ve ölümünün hemen ardından Aziz olarak ilan edilmiştir (Kelly 1998; Kaçar 2003, 745-770; Kaçar 2009, 126-131).

²⁹ Kurşun mühürlerde olduğu gibi MS 10. ve 13. yüzyıllar arasında basılan sikkeler üzerinde de Aziz tasvirleri görülmektedir. Sikkeler üzerinde Aziz betimleri için bk. Ünal 2015, 97-147, 323-365.

³⁰ Mühürler üzerine metinleri sığdırabilmek için bazı mühürlerde dönemsel olarak değişen kısaltma işaretleri kullanılmıştır (Bulgurlu 2007, 26, 28).

³¹ Bizans'ta Azizlik mertebesi ve Aziz tasvirleri için bk. Ünal 2015, 97-147, 323-365; Talbot 2021, 148-155; Dönbekci 2021, 326-339.

³² Gizlilik gerektiren durumlarda resmi evraktaki yazı okunmayacak şekilde iki ucuna kordon bağlanarak evrak katlanır ve ardından ipin iki ucu kurşun mühür kanalından geçirilir ve kanalın içine bal mumu dökülerek sabitleştirilir. Böylece mühürü koparmadan evrakın okunması mümkün olmadığından, evrak sahibine ulaşana kadar gizliliği korunmuş olurdu. Bazen evrakın sahte olmadığını resmi bir belge olduğunu belirtmek amacıyla da açık evraklar da mühürlenmiştir. Bu durumda evrak açık bırakılır, yazısız olan alt kısmı birkaç kez katlanır ve kağıdın katlı olduğu bölümden iki delik açılıp içinden kordon geçirilir ve bu kordonun iki ucu öne bağlanıp sonra mühürlenirdi (Bulgurlu 2007, 18, 335).

Figür 3: Parion Başpiskoposu Ioannes'in kurşun mühürü (Parion Kazı Arşivi)

Figür 4: Parion Başpiskoposu Ioannes'in kurşun mührünün çizimi (Çiz. H. Öztürk)

Sonuç

MS 14. yüzyılın ortalarına kadar yerleşimin devam ettiği ve piskoposların atandığı bilinen Parion; Bizans Dönemi'nde MS 640 ile MS 13. yüzyıl sonuna kadar başpiskoposluk merkezi olan Hristiyanlığın güçlü bir şekilde yaşandığı şehirdir. Parion, Bizans Dönemi'nde dini bir eyalet olarak Hellespontos'a, metropol olarak ise Kyzikos'a bağlı olmuştur. Ancak hiçbir zaman Kyzikos'un altında yer almak istememiş, bu yüzden kendini hep başpiskoposluk merkezi olarak tanıtmıştır³³. Parion, Hristiyanlığın güçlü bir şekilde yaşandığı ve yaklaşık bin yıl boyunca piskoposluk merkezliği yapmış bir şehir olmasına rağmen kente görevlendirilen piskoposlarla ilgili çalışmalar sınırlı düzeydedir. Le Quien³⁴, Yılmaz³⁵ ve Fedalto'nun³⁶ Parion'da görev yapan piskopos listelerini yayımladıkları söz konusu üç modern çalışmadaki piskopos listelerine bakıldığında, Parion'da görev yapan sadece 21 farklı piskoposun adının geçtiği görülmektedir.

Parion kenti, Bizans Dönemi'nde önemli bir piskoposluk merkezi olmakla birlikte kente ait yayımlanmış kurşun mühürler de oldukça sınırlı sayıdadır. MS 9. yüzyılda

³³ *I.Parion*, no. 70 f, g.

³⁴ Le Quien 1740, 788-790.

³⁵ Yılmaz 2020, 939-948.

³⁶ Fedalto 1988, 145-146.

piskoposluk yapmış Euthymios³⁷, MS 11. yüzyıl piskoposu Konstantinos³⁸ ve muhtemelen MS 11.-12. yüzyılda görev yapmış, mühür üzerinde piskoposun adı yazmayan³⁹ üç mühür yayımlanmıştır. Bu üç örnek dışında müzayede kataloglarında Parion Başpiskoposu Niketas'a (MS 1151-1161) ait bir kurşun mühür yer almaktadır⁴⁰. Ancak hem piskoposlarla ilgili yayınların hiçbirinde hem de bugüne kadar yayımlanmış olan Parion kurşun mühürleri içerisinde, çalışmanın konusunu oluşturan Parion Başpiskoposu Ioannes'in mührü bulunmamakta ve ismi yer almamaktadır. Buna karşın, MS 1072 yılında Patrik Ioannes VIII Xiphilinos tarafından Hagios Aleksios kilisesinde boşalan piskoposların seçilmesiyle ilgili yapılan toplantının katılımcı listesinde Parion Başpiskoposu Ioannes'in ismi geçmektedir⁴¹. Bu sayede, çalışmanın konusunu oluşturan mührün MS 1072 yılı civarında (MS 11. yüzyılın ikinci yarısı) basıldığıнын söylenilmesi mümkündür. Parion kentinde başpiskoposluk yapmış olan Konstantinos'un, MS 11. yüzyıla tarihlendirilen yayımlanmış mührünün ön yüzünde de, çalışma konusunu oluşturan mühürdeki gibi bir Aziz figürünün yer alması ve arka yüz yazısındaki harflerin işlenişinin benzerliği, hem ön yüz hem de arka yüzde yer alan noktalı bordürlerin bazı bölümlerde birbirine oldukça yakın işlenmesi ve bazı yerlerde düz çizgi haline gelmesi⁴² gibi her iki mühürde de görülen ortak özellikler de, başpiskopos Ioannes'in mührünün MS 1072 civarında (MS 11. yüzyılın ikinci yarısı) basılmış olduğu ihtimalini güçlendirmektedir⁴³. Yine mührün ön yüzünde yer alan Aziz Ioannes Chrysostomos tasvirinin görüldüğü benzer yayımlanmış mühürlerin de MS 11. yüzyıla tarihlendirilmesi, mührün önerilen tarihte basılmış olduğunu güçlendiren bir diğer sigilografik veridir⁴⁴. Mührün bulunduğu Agora ve Dükkanlar olarak adlandırılan yapıda 2009 yılı kazı çalışmalarında mühürle aynı tabakada ele geçen 13 *anonim follis* de yayımlanmıştır⁴⁵. Söz konusu *anonim follislerin*; biri A1 (MS 970-976?), beşi A2 (MS 976?-1030/1035), biri D (MS 1050-1060), dördü F (MS 1060-1065) ve ikisi I (MS 1075-1080) sınıfındadır. *Anonim follislerin* tamamı olasılıkla aynı zamanda dolaşımda olup, sikkelerin en geç tarihlileriyle (MS 1075-1080), çalışmanın konusunu oluşturan mührün olası basım tarihinin (MS 11. yüzyılın ikinci yarısı) uyumlu olduğu görülmektedir. Bu tabakada ele geçen Bizans sırlı seramiklerinin de tarihleri mühür ve *anonim follislerin* tarihiyle uyumludur⁴⁶. Sonuç olarak Parion kazılarında bulunan, kentin Başpiskoposu Ioannes'e ait kurşun mührün MS 11. yüzyılın ikinci yarısı içinde basıldığı, hem Hagios Aleksios kilisesindeki katılımcı listesinden, hem de sigilografik ve arkeolojik veriler yardımıyla anlaşılmaktadır. Ayrıca çalışma kapsamında ele alınan kurşun mühür, Bizans Dönemi'nde önemli bir konuma sahip olan ancak günümüzde çok tanınmayan Parion Başpiskoposu Ioannes'in tanıtılması, hem de sınırlı sayıda arkeolojik verinin bulunduğu Parion Hristiyanlık Dönemi'nin aydınlatılmasına katkıda bulunması açısından önemli bir yere sahiptir.

³⁷ *DO Seals* 3, no. 64.2.

³⁸ *DO Seals* 3, no. 64.1.

³⁹ *DO Seals* 3, no. 64.3.

⁴⁰ Classical Numismatic Group, Electronic Auction 128, lot. 440 (<https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=75201>).

⁴¹ Oikonomidès 1960, 57.

⁴² 11. yüzyılda basılan mühürlerde, mührün ön ve arka yüzündeki figürleri ve yazıları sınırlandıran noktalı bordür, bazı durumlarda birbirlerine oldukça yakın işlendiğinden dolayı düz çizgi haline gelmiştir. Bu durum araştırmacılar tarafından dönem özelliği olarak mühürlerin tarihlendirilmesinde kullanılmaktadır (Oikonomidès 1986, 155).

⁴³ *DO Seals* 3, no. 64.1.

⁴⁴ *DO Seals* 2, no. 59.11; *DO Seals* 4, no. 68.8a; Laurent 1963, no. 90; no. 127.

⁴⁵ Keleş ve Oyarçın 2019, 335-358.

⁴⁶ Büyüme 2018, 11.

Bibliyografya

- Başaran, C. (1999). Parion 1997 Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 16(1), 349-364.
- Belke, K. (2020). *Tabula Imperii Byzantini 13, Bithynien und Hellespont*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Belke, K. (2021). Hellespontos. E. Akyürek ve K. Durak (Eds.), *Bizans Dönemi'nde Anadolu / Anatolia in the Byzantine Period* (ss. 364-373). Yapı Kredi Yayınları.
- Bulgurlu, V. (2007). *Bizans Kurşun Mühürleri*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Buruldağ, E. (2017). Roma Kolonizasyon Sürecinin Parium'daki Siyasi Yansımaları. *MASROP E-Dergi*, 11(17), 55-72.
- Büyüme, U. (2018). *Parion'un Bizans Dönemi Sırlı Seramikleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Çaylak-Türker, A. (2008). Çanakkale Boğazında Bizans Dönemine Ait Tarihi ve Arkeolojik Veriler. M. Demir (Ed.), *Çanakkale Tarihi Cilt I*, (ss. 515-540). Değişim Yayınları.
- Çelikbaş, E. (2016). *2005-2014 Parion Kazısı Metal (Bronz-Demir-Kurşun) Buluntuları* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- DO Seals 2 = J. Nesbitt ve N. Oikonomidès (Eds.) (1994). *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art, Vol. 2. South of the Balkans, the Islands, South of Asia Minor*. Dumbarton Oaks Research Library and Collection.
- DO Seals 3 = J. Nesbitt ve N. Oikonomidès (Eds.) (1996). *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in The Fogg Museum of Art, Vol. 3. West, Northwest, and Central Asia Minor and the Orient*. Dumbarton Oaks Research Library and Collection.
- DO Seals 4 = E. McGeer, J. Nesbitt ve N. Oikonomidès (Eds.) (2001). *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art, Vol. 4. The East*. Dumbarton Oaks Research Library and Collection.
- Dönbekci, Ş. (2021). Anadolu'da Bizans Anıtsal Resim Sanatında Azizler ve Azizeler. E. Akyürek ve K. Durak (Eds.), *Bizans Dönemi'nde Anadolu / Anatolia in the Byzantine Period* (ss. 326-339). Yapı Kredi Yayınları.
- Ergürer, H. E. (2012). *Parion Roma Dönemi Seramiği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Ergürer, H. E. (2015). Parion, Agora ve Dükkânlarında Ele Geçen Sigillatlar ve Kırmızı Astarlı Seramikler. C. Başaran ve V. Keleş (Eds.), *Parion Kazıları 10. Yıl Armağanı* (ss. 49-86). Bilgin Kültür Sanat.
- Fedalto, J. C. (1988). *Hierarchia ecclesiastica orientalis: series episcoporum ecclesiarum christianarum orientalium. I, Patriarchatus Constantinopolitanus*. Messaggero.
- Filges, A. (2015). *Münzbild und Gemeinschaft. Die Prägungen der römischen Kolonien in Kleinasien*. Dr. Rudolf Habelt GmbH.

- Filges, A. (2019). Anadolu'da Roma Koloni Sikkeleri/Roman Colonies in Asia Minor and Their Coins. O. Tekin (Ed), *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri/Hellenistic and Roman Anatolia, Kings, Emperors, City States* (ss. 400-411). Yapı Kredi Yayınları.
- Gregoire, H. (1952). Saint Bénigne de Dijon et son prototype byzantin, le Mégalomartyr Benignos (Menignos) de Parion (Hellespont). *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 96(2), 204-213.
- L.Parion = Frisch, P. (1983). *Die Inschriften von Parion. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien, Bd. 25*. Dr. Rudolf Habelt GMBH.
- Kaçar, T. (2003). Ioannes Chrysostomos'un Düşüşü: Doğu Roma Başkentinde Din ve Politika. *Belleter* 250, Cilt 67, 745-770.
- Kaçar, T. (2009). *Geç Antikçağ'da Hristiyanlık*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Keleş, V., Ergürer, H. E., Kasapoğlu, H., Çelikbaş, E., Yılmaz, A., Oyarçin, K., Kasapoğlu, B. E., Yılmaz, M. D. ve Akkaş, İ. (2018). Parion 2016 Sezonu Kazı ve Restorasyon Çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 39(1), 183-210.
- Keleş, V., Ergürer, H. E., Kasapoğlu, H., Çelikbaş, E., Oyarçin, K., Kaba, H., Yılmaz, A., Kasapoğlu, B. E., Yılmaz, M. D., Akkaş, İ. ve Akın, E. (2019). Parion 2017 Sezonu Kazı, Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 40(3), 595-616.
- Keleş, V. ve Oyarçin, K. (2019). Anonymous Folles Found in Parion Excavations. *Seleucia IX*, 335-358.
- Keleş, V. ve Oyarçin, K. (2021). Parion Tiyatrosu Hyposcaenium Bölümünden Ele Geçen Geç Roma Dönemi Sikkeleri Üzerine Değerlendirmeler. *Olba* 29, 391-422.
- Keleş, V. ve Oyarçin, K. (2022). *Parion Akropolü Doğu (İç) Suru Geç Roma Definesi*. Ege Yayınları.
- Kelly, J. N. D. (1998). *Golden Mouth. The Story of John Chrysostom, Ascetic, Preacher, Bishop*. Cornell University Press.
- Laurent, V. (1963). *Le corpus des sceaux de l'Empire byzantin, vol. V, 1. L'église. ptie 1. L'église de Constantinople: la hiérarchie*. Le Centre national de la recherche scientifique.
- Le Quien, M. (1740). *Oriens Christianus, in Quatuor Patriarchatus Digestus; Quo Exhibentur Ecclesiae, Patriarchae, Caeterique Praesules Totius Orientis, Vol. 1*. Ex Typographia Regia.
- Oikonomidès, N. (1960). Un décret synodal inédit du patriarche Jean VIII Xiphilin concernant l'élection et l'ordination des évêques. *Revue des études Byzantines*, 18, 55-78.
- Oikonomidès, N. (1986). *A Collection of Dated Byzantine Lead Seal*. Dumbarton Oaks.
- Oyarçin, K. (2017). *Parion'da 2005-2014 Yılları Arasında Ele Geçen Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi Sikkeleri (MS 3.-7. yy.)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Oyarçin, K. (2019). Sikke Buluntuları Işığında Parion'da Orta-Geç Bizans Dönemi. V. Keleş, H. E. Ergürer, H. Kasapoğlu, E. Çelikbaş, A. Yılmaz (Eds.), *Cevat Başaran'a 60. Yaş Armağanı*, (ss. 451-468). Bilgin Kültür Sanat.

Oyarçin, K. (2020). The Early Byzantine Period of Parion in Ligth of Numismatic Data. V. Keleş (Ed.), *Propontis ve Çevre Kültürleri* (ss. 619-628). Ege Yayınları.

Özsait, M. (1999). Küçük Asya'da Roma Kolonileri. N. Başgelen (Ed.), *Zafer Taşlıkloğlu Armağanı Anadolu ve Trakya Çalışmaları I* (ss. 123-132). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sayar, M. H. (2015). Parion'da Divus Vespasianus Augustus'a Bir Sunu. C. Başaran ve V. Keleş (Eds.), *Parion Kazıları 10. Yıl Armağanı* (ss. 163-166). Bilgin Kültür Sanat.

Talbot A. M. (2021). Bizans Anadolu'sunda Azizler ve Azizlik. E. Akyürek ve K. Durak (Eds.), *Bizans Dönemi'nde Anadolu / Anatolia in the Byzantine Period* (ss. 148-155). Yapı Kredi Yayınları.

Ünal, C. (2015). *Bizans Sikkelerinde Kutsal Kişi Tasvirleri*. Türk Tarih Kurumu.

Wiltsch, J. E. T. (1846). *Handbuch der kirchlichen Geographie und Statistik*. Nabu Press.

Woods, D. (1999). The Origin of the Cult of St. Theagenes of Parium. *Greek Orthodox Theological Review* 44, 371-417.

Yılmaz, M. D. (2020). Christianity, Saints and Bishops in Parion. V. Keleş (Ed.), *Propontis ve Çevre Kültürleri* (ss. 939-948). Ege Yayınları.

Müzayede Katalogları

Classical Numismatic Group, Electronic Auction 128, lot. 440
(<https://www.cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=75201>). (Erişim Tarihi: 10.09.2021).